

จากวิกฤตเศรษฐกิจสู่วิกฤตความหวัง

ฉลาดชาย รมิตานนท์

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หลายคนมีความคิดว่าวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้เพิ่งจะเกิดเมื่อปีที่แล้ว ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ถ้าหากยอมรับว่าเศรษฐกิจทุนนิยมของเราเกิดการเติบโตแบบ “ฟองสบู่” ฉะนั้นวิกฤตมันย่อมเกิดขึ้นมาแต่ต้นและดำเนินอยู่เรื่อยมา เพียงแต่รอเวลาว่าเมื่อไรจึงจะแตกเท่านั้นเอง รูปธรรมของวิกฤตที่สะสมอยู่ในการโป่งของฟองสบู่คือ หนึ่งการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สองการแบ่งแยก-เอาัดเอาเปรียบผู้คนและ สามการทำลายระบบศีลธรรมจรรยาและคุณค่าความเป็นมนุษย์ มาตรการในการกอบกู้ประเทศไทยจึงไม่ใช่เพียงการ “ปรับโครงสร้าง” หรือที่ธนาคารโลกเรียกว่า “structural adjustment” อันมีนัยเฉพาะเจาะจงโครงสร้างและกลไกทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่จะต้องเป็นการ “ปฏิรูปสังคม” ในทุกด้าน โดยเฉพาะโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมือง เพื่อหวังผลในการกำจัดวิกฤตที่แท้จริงทั้งสามด้านดังกล่าว

การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาของการพัฒนา ที่ฝังตัวเป็นส่วนหนึ่งที่แยกไม่ออกจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหรือระบบแข่งขันที่เศรษฐกิจไทยผูกมัดตัวเองอย่างชัดเจนและเข้มข้นมาตลอดเวลาสี่สิบปี การขยายตัวของภาคเกษตรส่งออกของไทยมีผลกระทบต่อการสูญเสียพื้นที่ป่าของประเทศไปมากมายมหาศาล แต่คนไทยส่วนใหญ่จะถูกกรอกหูด้วยข้อมูลของทางการว่าชาวบ้าน ชาวเขาบุกรุกทำลายป่า แต่แท้จริงแล้วข้อเท็จจริงคือ นโยบายการส่งออกพืชผลเกษตรของเรา ผลักดันให้ชาวบ้านต้องขยายพื้นที่ปลูกอ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ยาง ปาล์มน้ำมัน ลำไย และ ฯลฯ ออกไปสู่พื้นที่ป่า กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ยิ่งรายได้จากการขายผลผลิตเกษตรส่งออกมีเพิ่มมากขึ้นเท่าไร พื้นที่ป่า

ก็ยอมหดหายตามไปด้วยเท่านั้น นอกจากนั้นปัญหาน้ำที่จะใช้ในการเกษตรที่เพิ่มมากขึ้นก็ตามมา น้ำเริ่มไม่พอใช้ ยิ่งปีใดพบกับภาวะภูมิอากาศแปรปรวน ซึ่งภาวะนี้จะถึงขั้น ปัญหาก็ยิ่งจะรุนแรง ยิ่งทางราชการให้ข้อมูลว่าต้องแก้ปัญหาด้วยการสร้างเขื่อนเพิ่ม ก็ยิ่งไปกันใหญ่ เพราะถ้ามีแต่เขื่อนแล้วไม่มีน้ำแล้วจะทำอย่างไร เหมือนกับที่เป็นอยู่ในขณะนี้เราเขื่อนอยู่มากมาย แต่ปัญหาคือไม่มีน้ำในเขื่อน หันไปดูการประมงและอุตสาหกรรมอาหารทะเลที่กล่าวกันว่ามีคุณภาพเหลือเกินกับความสำเร็จทางเศรษฐกิจ (ฟองสบู่) ของประเทศไทย ทุกคนรู้ว่าท้องทะเลไทยนั้นได้ตายไปแล้ว การเลี้ยงกุ้งกุลาดำมีผลเสียอย่างไรต่อสิ่งแวดล้อม จนต้องออกมาควบคุมกันอย่างจริงจัง ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง ปัญหาการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร ทำลายดิน ทำลายน้ำและสิ่งมีชีวิตในน้ำ สารพิษสะสมเข้าสู่ร่างกายผู้คน ที่ยกมากล่าวเพียงบางส่วนนี้ ก็เพื่อต้องการบ่งชี้ว่า ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่ แต่ท้ายที่สุดแล้วเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตลาด หรือแบบแข่งขันมากจนเกินไป นอกจากจะทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้หมดและเสื่อมโทรมไปอย่างรวดเร็วแล้ว ยังเห็นได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่จริงจังยั่งยืนเลย เป็นการพัฒนาที่ผิดทางด้วยซ้ำไป ฉะนั้นเมื่อมาถึงเวลานี้แล้ว สังคมไทยน่าจะเข้าใจได้แล้วว่า เพราะเหตุใดองค์กรเอกชน และนักวิชาการจำนวนหนึ่งจึงได้ออกมาคัดค้านนโยบายและโครงการหลายๆ โครงการของรัฐมาโดยตลอด ทรัพยากรและทุนมหาศาลบวกกับแรงงานที่ทุ่มเทลงไปเพื่อ “พัฒนา” ประเทศนั้น มันหายไปไหนหมดแล้วในตอนนี้อย่างไร ประเทศเราเหลืออะไรอยู่บ้างในขณะนี้ ถ้าเปรียบประเทศกับครอบครัว ก็จะพบว่าเราสิ้นเนื้อประดาตัวหนี้สินรุงรัง ต้องขายบ้านขายที่ดิน ถึงแม้จะขายได้แต่ก็ยังใช้หนี้ไม่หมด

ภาคอุตสาหกรรม เหมืองแร่และการก่อสร้างนั้นไม่ต้องพูดถึงล้มพังพาบไม่เป็นที่ นอกจากจะสร้างหนี้สินไว้มากมายให้กับคนไทยแล้วยังทำลายชีวิตและความไฝ่ฝันของคนงานและครอบครัวจำนวนหลักล้าน นอกจากนั้นยังทิ้งรอยแผลไว้ให้กับสภาพแวดล้อมอย่างยากที่จะเยียวยา

การแบ่งแยกและเอาวัดเอาเปรียบผู้คน การปรากฏตัวของคนจนหลายกลุ่มหลายสมัชชา เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนที่สุดว่า การพัฒนาที่หลายฝ่ายเข้าใจว่าประสบความสำเร็จมาตลอดนั้น แท้จริงแล้วล้มเหลว ถ้าการพัฒนาในแนวที่ทำมาเนี้ยดีจริง เหตุไฉนจึงทำให้การแบ่งขั้วและการเผชิญหน้าระหว่างคนรวย-คนจนชัดเจนและรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ ลองคิดดูให้ดีซิว่าประเทศไทยใช้เวลาพัฒนามาถึงสี่สิบปี แทนที่ช่องว่างระหว่างคนรวย-คนจนจะแคบลงกลับห่างออกไปเรื่อยๆ เช่นนี้แล้วมาตรการการฟื้นฟูเศรษฐกิจไทย ซึ่งก็ใช้ยุทธศาสตร์เดิมๆ คือช่วยฝ่ายที่แข็งแกร่งก่อน (สถาบันการเงิน-คนรวย) แล้วหวังว่าผลบุญจะตกลงมาถึงคนในระดับล่างนั้น จะประสบความสำเร็จจริงหรือและถ้ามีโอกาสสำเร็จ จะใช้เวลานานกี่สิบปี แล้วระหว่างที่ต้องรอนี้จะให้ทำอย่างไร

ไม่เฉพาะแต่ปัญหาเรื่องคนรวย-คนจนเท่านั้น ที่สำคัญ แต่มักจะถูกทำเป็นลี้มเสมอมาคือ **ปัญหาการค้ำมนุษย์** ถ้ามนุษย์เป็นเพศชายประเทศไทยเราก็ส่งพวกเขาไปขายในรูปของแรงงานในต่างแดน ยุคที่ดอลลาร์ท่วมตะวันออกกลาง บรรดาประเทศเศรษฐกิจน้ำมันไม่รู้จะใช้เงินยังไงให้มันดูราวกับมีผลิตภาพเกิดขึ้น เทียวลงทุนไปทั่วโลกแล้วยังมีเงินเหลืออีกมากมาย โครงการก่อสร้างอภิมหาโครงการก็เกิดขึ้นทั่วไป มีผลทำให้แรงงานก่อสร้างชายไทยหลังไหล “ไปซาอู” กันนับหมื่นนับแสน จากนั้นตลาดแรงงานก็ย้ายมาได้หวัน-สิงคโปร์ การหลังไหลไปหางานทำนอกประเทศของแรงงานชาย มีส่วนสำคัญในการกลบเกลื่อนทั้งเรื่องช่องว่าง และการเผชิญหน้าระหว่างคนรวย-คนจน และชะลอการระเบิดตัวของปัญหาความยากจน โดยเฉพาะในภาคอีสานไว้ได้ระยะหนึ่ง แต่เมื่อมาถึงขณะนี้ ตลาดแรงงานต่างประเทศในเอเชียหดตัวลง หวังกลับมาพึ่งตลาดแรงงานไทยก็ตายสนิท แถมเมื่อแรงงานไทยเก็ยราคาต่ำจ้าง นายทุนก็หันไปจ้างแรงงานพม่า เมื่อแรงงานไทยกับรัฐไทยร่วมกันผลักดันแรงงานพม่าออกไป นายทุนไทยก็ไม่พอใจอีก ดูเหมือนมันจะเป็นปัญหาที่หาทางออกไม่ได้

ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว การจะกู้เศรษฐกิจไทยเพื่อกลับไปสู่ภาวะฟองสบู่ลูกใหม่ซึ่งมีโอกาสที่จะแตกต่อไป แล้วเรายังไม่คิดหาทางเลือกอื่นๆ ไว้บ้างหรือ

คราวนี้หันมาดู **ปัญหาการค้าหญิง** แต่เดิมหรือแม้ปัจจุบันก็ตามสังคมไทยยังมองว่า การที่ผู้หญิงต้องไปขายตัวนั้นเป็นความผิดความบกพร่องทางศีลธรรมของตัวผู้หญิงเอง ดังจะเห็นได้จากคำที่ใช้เรียกพวกเธอว่า “หญิงคนชั่ว” บ้าง “กระหรี” “อีตัว” อะไรทำนองนั้น ทศนะแบบนี้ทำให้มองไม่เห็นว่าการพัฒนาประเทศที่ไม่สามารถกระจายรายได้ให้กับผู้คนส่วนหนึ่ง ทำให้พวกเขาต้องดิ้นรนเพื่อมีชีวิตรอด ถ้าเกิดเป็นเพศชายก็ไปขายแรงงาน รอดพ้นจากการถูกตัดสินทางศีลธรรมไปได้ แต่ถ้าเกิดเป็นเพศหญิง ตลาดแรงงานที่แคบกว่า โอกาสที่สังคมและครอบครัวเปิดให้เพื่อสร้างเสริมศักยภาพด้านการศึกษาและพัฒนาฝีมือแรงงานก็น้อยกว่า ประกอบกับวัฒนธรรมที่ตอกย้ำว่าคุณค่าของผู้หญิงนั้นอยู่ที่รูปโฉม และคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการ “บำเรอ” ชาย จึงยิ่งทำให้สังคมกีดกัน ผู้ชายก็ตีรวมทั้งผู้หญิงบางส่วนด้วยมองไม่เห็นความสำคัญด้านพลังความสามารถทางสติปัญญาของตนซึ่งแท้จริงแล้วไม่ด้อยกว่าชายเลย ความเสียหายต่อประเทศชาติอย่างประเมินมิได้คือ นอกจากเราจะทำร้ายและทำลายผู้หญิงแล้ว เรายังตัดโอกาสและศักยภาพในการพัฒนาประเทศไปอย่างน้อยก็ครึ่งหนึ่ง กล่าวคือเราไม่ได้ให้โอกาสประเทศไทยที่จะได้ผู้หญิงซึ่งเป็นประชากรกึ่งหนึ่งเข้ามาช่วยในกระบวนการพัฒนาประเทศ

งานวิจัยหลายชิ้นระบุว่า ความยากจนเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องตัดสินใจใช้ชีวิตในเส้นทางนี้ ทั้ง ๆ ที่ต้องเผชิญกับความเจ็บปวดทางกายและใจ โรคภัยก็เป็นความเสี่ยงที่หลีกเลี่ยงได้ยาก

หันไปดูภาคเกษตรกรรมและแรงงานในภาคนี้ก็จะเห็นปรากฏการณ์สองอย่าง ที่ค่อนข้างชัดเจน โดยเฉพาะในเขตที่ไม่ใช่ “เขตเกษตรก้าวหน้า” คือเขตที่ดินคุณภาพเลว น้ำขาดแคลนอยู่แล้วตามธรรมชาติ (ไม่คุ้มกับการลงทุนสร้างระบบชลประทานรัฐ) อย่างแรกคือการเกษตรกรรมไม่ใช่ทางรอดของชีวิตผู้คน ประกอบกับระบบการศึกษาก็ไม่ช่วยให้คนรุ่นใหม่ผูกพันกับชุมชน จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่สองตามมา คือเยาวชนคนรุ่นใหม่ หหมดความเชื่อมั่นในวิถีทางการดำเนินชีวิตของ

บรรพบุรุษ หากแต่ไปตั้งความหวังไว้กับการเสี่ยงโชคชะตาเอาในเมือง หันกลับไปดูครอบครัวโดยเฉพาะพ่อแม่ ทำนาไปมีแต่ขาดทุน ลูกหลานส่วนหนึ่งจึงต้องเข้าเมืองเพื่อหางานและเงิน หากเป็นผู้ชายก็พยายามขายแรงงาน หากเป็นผู้หญิง งานนอกจากจะหายากกว่าแล้ว ถ้ามีก็เป็นงานค่าจ้างต่ำๆ จะหนักเอาเบาสู้เพียงใด กระทั่งกระหม่อมเพียงใดก็ไม่มีทางที่จะได้เงินเป็นกอบเป็นกำ ด้วยเหตุนี้ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยจึงจำต้อง “เสียสละ” ตนเองเพื่อพ่อแม่และพี่น้อง บางรายก็เพื่อสามีที่ตกงาน (มีทั้งตกจริงและตกปลอม)

นี่คือ “ฟูก” ที่รองรับวิกฤตของคนจนมานาน แต่สังคมไม่เห็น เป็นฟูกที่เปียกชุ่มด้วยน้ำตาและความสูญเสียคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ช่างไม่เหมือนฟูกที่รัฐบาลปรับการล้มของสถาบันการเงินอันเป็นธุรกิจของคนรวยเอาเสียเลย มีหน้าซำยังถูกประนามแข่งด่าว่าเป็นผู้สร้างปัญหาให้กับสังคม

การดิ้นรนของหญิงไทยหาใช้จะมีขอบเขตอยู่เฉพาะในประเทศเท่านั้นไม่น่าสังเกตว่าในขณะที่ตลาดแรงงานชายในต่างประเทศหดหายไปอย่างมากมายและรวดเร็ว ความต้องการผู้หญิงกลับมีเพิ่มขึ้น แต่น่าสลดใจที่ความต้องการนั้นไม่ได้วางอยู่บนฐานฝีมือแรงงานหรือฐานทางสติปัญญาหากเป็นความต้องการบริการทางเพศของพวกเขา

หญิงไทยหลังไหลออกไป บ้างก็รัฐสภาพแต่ต้องยอมรับเพราะไม่มีทางเลือกอื่น บ้างก็ถูกบังคับล่อลวงไปอ้างว่าไปแต่งงานบ้าง ไปทำงานสุจริตบ้าง ทุกข์ทรมานเพียงใดคงไม่มีใครบอกได้เท่ากับตัวเธอเหล่านั้นเอง แต่สิ่งที่เธอได้มา แม้จะเป็นเพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับสิ่งที่สูญเสียไปคือเงิน ซึ่งกลายเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการดำรงชีวิตอยู่ต่อไปภายใต้การพัฒนาแบบทุนนิยม ดังนั้นการ “ไป” จึงคุ้ม

การทำลายระบบศีลธรรมจรรยาและคุณค่าความเป็นมนุษย์ มิใช่มีเฉพาะเรื่องการขายผู้หญิงเท่านั้น ปัญหายาเสพติด การข่มขืน ปล้นฆ่า และอาชญากรรมนานาชนิดมักจะมีเกิดขึ้นเมื่อผู้คนตกอยู่ในภาวะสิ้นไร้ไม่ตอกหมด แม้กระทั่งความหวังและความใฝ่ฝันในชีวิต ในภาวะเช่นนี้เองที่ยาเสพติดจะระบาด โดยเฉพาะในหมู่คนจน และเยาวชนผู้ไร้อำนาจ แต่ทุกคนรู้ดีว่า การระบาดของยาบ้าในเมืองไทยขณะนี้ไม่ใช่ฝีมือของ “มั่ง” บางกลุ่มแต่ฝ่ายเดียว ถ้ามาชาวบ้านธรรมดา

คนไหนก็ได้ทุกคนต่างยืนยันว่า “ยาบ้าระบาดได้เพราะผู้ยิ่งใหญ่ทางการเมือง ผู้มีอิทธิพลและคนในเครื่องแบบ”

เมื่อวิกฤตมันมากมายหลายด้านและรุนแรงขนาดนี้จะให้ประชาชนเชื่อได้อย่างไรว่ามาตรการการกักวิกฤตจะบรรลุผลและแผ่กุศลลงไปถึงพวกเขา

ถ้าจะให้ออกความเห็นก็คงต้องบอกว่าอย่าทุ่มกับมาตรการหรือคนกลุ่มเดียว ต้องแสดงให้เห็นว่ารัฐนั้นกำลังช่วยทุกฝ่ายและเสนอแผนที่มีหลายทางเลือก แม้จะเป็นเพียงคำโฆษณาลอยๆ อย่างน้อยก็คงจะทำให้ขวัญของชาวบ้านดีขึ้นบ้าง ซึ่งนั่นย่อมหมายถึง ความอยู่รอดทางการเมือง ที่เริ่มจะสะอาดขึ้นมาบ้างของสังคมไทย

สุดท้ายนี้อยากจะบอกว่า วิกฤตครั้งนี้มิใช่เป็นเพียงวิกฤตเศรษฐกิจอีกต่อไป หากมันค่อยๆกัดกินลึกลงไปกลายเป็นวิกฤตแห่งความหวังในชีวิตของคนไทยไปเสียแล้ว การแก้วิกฤตจึงต้องมองให้ลึกถึงระดับนี้